

Lärarhandledning

Den arbetande staden

– en stadsvandring om arbete och
arbetsvillkor i Malmö under 150 år

Om stadsvandringen och lärarhandledningen

Om stadsvandringen och lärarhandledningen

Stadsvandringen *Den arbetande staden* och denna tillhörande lärarhandledning är producerade av Arena Skolinformation, en del av Arenagruppen, i nära samarbete med ett antal fackförbund. Den kan med fördel användas tillsammans med våra andra utbildningsmaterial och filmer om arbetsliv och arbetsmiljö.

Den här handledningen vänder sig till dig som vill använda stadsvandringen i undervisningen. Den riktar sig främst till lärare i historia på gymnasiet men kan även användas i andra ämnen och skolformer. Vi hoppas att stadsvandringen kan ge en historisk referensram och förståelse för de förutsättningar som format dagens arbetsmarknad, och kan inspirera till att ta aktiv del i utformandet av dagens arbetsliv.

I handledningen hittar du instruktioner om hur ni kan använda stadsvandringen, förslag på förberedelser och efterarbete, tips på var ni kan hitta mer information om de historiska händelserna som berörs, ett urval av material som berör arbetslivet ur ett historiskt perspektiv, förslag på hur ni kan jobba vidare med frågor om arbetsliv och arbetsmiljö samt kopplingar till läroplaner och ämnesplaner.

Instruktioner

Stadsvandringen består av en karta med elva platser i Malmö utmärkta. För att det ska bli en lagom lång vandring har vi samlat flera platser vid samma stopp så att det blir sammanlagt sex stopp. Till varje plats finns en kort text som beskriver en historisk händelse för arbetslivets utveckling som är kopplad till platsen. Vandringen är cirka 2 kilometer lång och tar cirka 60 minuter att gå. Den innehåller även bilder och diskussionsfrågor. Antingen kan läraren eller gruppledaren leda vandringen genom att läsa texten och visa bilderna om de olika platserna, eller så kan eleverna delas in i grupper som ansvarar för att berätta om var sin plats. Det är även möjligt att göra vandringen i klassrummet utan att befinna sig på platserna.

Förslag på förberedelser och efterarbete

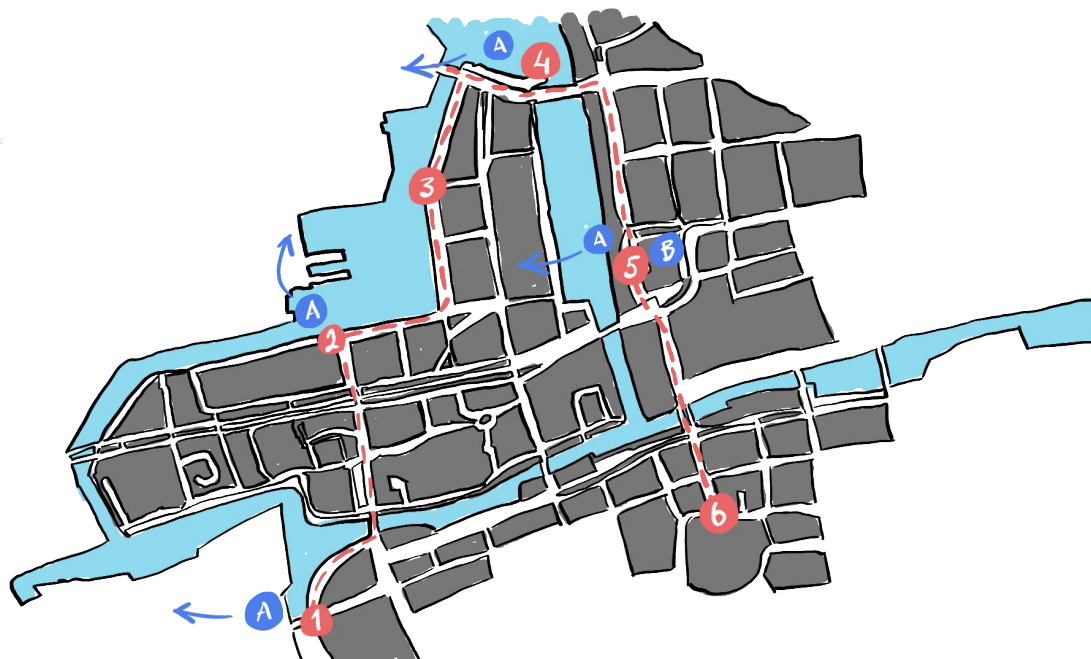
Förslag på förberedelser

Stadsvandringen kräver inga särskilda förkunskaper och går bra att göra separat eller som en introduktion till ett tema om arbetsliv. Om ni vill att gruppen ska ha vissa förkunskaper innan vandringen kan det vara bra att gå igenom begrepp som Svenska modellen, Saltsjöbadsavtalet, kollektivavtal, fackföreningar och arbetsgivare. Här kan ni med fördel använda materialet *Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen*.

Förslag på efterarbete

Om ni vill fördjupa er i arbetslivets historia på olika platser kan ni använda upplägget för denna vandring som inspiration och låta eleverna skapa egna vandringar i sitt lokalområde. Här kan ni med fördel använda er av de arbetslivsmuseer som finns i ert närområde. På arbetetsmuseum.se finns en guide över Sveriges 500 arbetslivsmuseer.

Karta och platser på stadsvandringen

Platser på stadsvandringen

- 1. Slottsbron**
A. Fiskehoddorna
- 2. Bassängkajen**
A. Kockums
- 3. Beijerskajen**
- 4. Malmö inre fyr**
A. Kockumskranen
- 5. Posthusplatsen**
A. Malmö Universitet
B. Posthuset
- 6. Stortorget**

1. Slottsbron

Text i stadsvandringen

Den tidiga staden

I Malmös tidiga historia har sillen spelat en viktig roll och det var på grund av sillfisket som människor började bosätta sig här. Under 1500- och 1600-talet minskade fisket gradvis då sillen inte längre var en lika eftertraktad handelsvara ute i Europa. Med hamnens tillkomst i slutet av 1700-talet ökade verksamheten igen. Vid den här tiden började människor flytta från landsbygden till staden för att jobba i hamnen och på de nya fabrikerna. Den växande befolkningen behövde något att äta och sillen blev en billig lösning.

Fiskehoddorna (titta mot slottet)

På Banérs kajen bakom slottet ligger de så kallade "fiskehoddorna". Det var små fiskebodar som började användas under andra halvan av 1800-talet. I början bestod hoddorna av ett enda rum, sedan började man bygga större med två våningsplan. På övervåningen hade man sina redskap och på markplan satt man och arbetade. Försäljningen sköttes i ett litet stånd framför hoddan. Kring 1850 började det också komma ångdrivna fiskebåtar som färdades snabbare och som hade isförvaring. När fisken kunde hållas nedkyld längre ökade försäljningen av färsk fisk. Tidigare hade nästan all matfisk varit torkad.

Idag sköts fiskehoddorna av Malmö museum.
Foto: Kristian W Hedberg

Promenad till Bassängkajen

Text i stadsvandringen

Diskutera i mindre grupper under promenaden

Människor har fiskat i åtminstone 40 000 år. Kan ni komma på fler traditionella yrken som nästan alltid har funnits? Hur tror ni det var att jobba som fiskare på 1800-talet?

1.Slottsbron

Mer information och fördjupande texter

Mer information om de tidiga fackföreningarna

Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen (s. 3–4)

Vägen till ett bättre arbetsliv (s. 6–7, 1 –11) (Union to Union)

Mer information om tidiga fabriker och om konflikter på arbetsmarknaden

Digitaliseringens påverkan på arbetslivet (s. 5–6)

Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen (s. 4)

På lika villkor – Jämställdhet genom livet (s. 12–13)

Vägen till ett bättre arbetsliv (Union to Union) (s. 18–19)

Mer information om Malmös historia

Malmö stad

2. Bassängkajen

Text i stadsvandringen

Industristaden

Under 1800-talets andra hälft växte Malmö till att bli Sveriges tredje största stad. Det byggdes nya stadsdelar, som Lugnet, Kirseberg, Rörsjöstaden och Sofielund. Många som levde i de här områdena var fattiga och bodde trångt i dåliga bostäder, vilket gjorde att sjukdomar lätt kunde spridas. Kring sekelskiftet 1900 drabbades Malmö av flera epidemier, till exempel rödsot och kolera.

Kockums (titta över vattnet mot gjuteriet)

Kockums var en av de nya industrier som startade i Malmö under slutet av 1800-talet. Frans Henrik Kockum föddes 1802 i en av stadens köpmannafamiljer. Som 23-åring fick han ta över släktens nedgångna tobaksfabrik. Genom att modernisera arbetet lyckades han göra fabriken till en av Sveriges största tobaksproducenter. 1840 använde han de intjänade pengarna till att starta Kockums mekaniska verkstad, där man producerade jordbruksmaskiner, spisar, tågagnar och så småningom båtar. 1870 köpte Kockums en tomt här i västra hamnen som kom att bli Kockums skeppsvarv. På andra sidan vattnet kan man se Kockums gamla gjuteri som togs i drift 1910.

Frans Henrik Kockum och Kockums gjuteri som idag fungerar som huvudkontor åt Oatly.

Foto: Wikipedia och Malmö Stad.

2. Bassängkajen

Mer information och fördjupande texter

Mer information om Kockums

Malmö stad

Varvshistoriska föreningen

Malmö stadsteater

Länsstyrelsen Malmö

Promenad till Beijerskajen

Text i stadsvandringen

Diskutera i mindre grupper under promenaden

Hur tror ni att det var att jobba på fabrik under början 1900-talet?

Vem har störst ansvar för att folk har det bra på jobbet? Arbetsgivarna, de anställda eller politikerna?

3. Beijerskajen

Text i stadsvandringen

Konflikter på arbetsmarknaden

Arbetet på fabrik var ofta tungt och slitigt med dåligt betalt. Arbetsgivarna bestämde i stort sett allting och möjligheterna att påverka sin arbetssituation var väldigt små. Under den här tiden började arbetarna bilda fackföreningar och organisera sig för bättre arbetsvillkor, högre löner, betald semester och åtta timmars arbetsdag. Den första fackföreningen, Typografiska föreningen i Stockholm, bildades 1846.

Landsorganisationen LO bildades 1898 och samlade fackföreningarna för de olika arbetaryrkena.

Arbetsgivarna började också organisera sig och Svenska Arbetsgivareföreningen bildades 1902. Vid den här tiden skedde flera stora konflikter på arbetsmarknaden. Arbetarna strejkade och arbetsgivarna svarade med att stänga ute de strejkande från arbetsplatserna.

Amaltheadådet

På den här platsen inträffade ett av Sveriges mest uppmärksammade politiska attentat. Sommaren 1908 gick hamnarbetarna i Malmö ut i strejk. Arbetsgivarna svarade med att hyra in brittiska strejkbrytare som utförde arbete istället för de som strejkade. Strejkbrytarna bodde på fartyget Amalthea som låg förtöjt här vid Beijerskajen. De strejkande höll flera demonstrationer vid Amalthea och ibland uppstod det våldsamheter.

Natten mellan den 11 och 12 juli rodde arbetaren Anton Nilson över hamnbassängen och fäste en bomb vid Amaltheas skrov. Enligt vissa källor hördes smällen ända bort till Möllevången. 23 personer skadades i attentatet och en person dog, engelsmannen Walter Close. Anton Nilson och hans två medhjälpare kunde snart gripas. Nilson dömdes till döden men fick straffet omvandlat till livstids fängelse. Han benådades 1917.

Demonstration på Amiralsgatan i Malmö
för att få Anton Nilsson frisläppt, cirka
1910.

Foto: Malmö Museum.

Saltsjöbadsavtalet och den svenska modellen

En annan våldsam händelse på arbetsmarknaden är Ådalshändelserna 1931. Vid en demonstration mot att strejkbrytare tagits in under en konflikt vid ett sågverk öppnade militären eld och dödade en åskådare och fem demonstranter. Det ledde till stora protester i hela landet och ett ökat stöd för de fackliga kraven.

1938 möttes fackföreningarnas och arbetsgivarnas representanter på Grand Hotel i Saltsjöbaden. Där skrev de under det så kallade Saltsjöbadsavtalet om reglerna på arbetsmarknaden. Detta var starten för *den svenska modellen* där fack och arbetsgivare tillsammans gör upp om reglerna på arbetsmarknaden. Under samma period blev det vanligare med *kollektivavtal*, ett avtal mellan fack och arbetsgivare om villkoren för en hel bransch eller en enskild arbetsplats.

Saltsjöbadsavtalet undertecknas av
representanter från LO och SAF 1938.

Foto: Meyerhöffer, Wikipedia.

Tjänstemännen organiserar sig

På 30-talet började även tjänstemännen att organisera sig fackligt och allt fler tjänstemän fick kollektivavtal. Tjänstemännens fackliga arbete var partipolitiskt obundet. 1944 bildades Tjänstemännens centralorganisation, TCO, och 1947 Sveriges akademikers centralorganisation, Saco. Dessa centralorganisationer för tjänstemän finns än idag och organiserar yrkesgrupper som till exempel socionomer, lärare och ingenjörer.

3. Beijerskajen

Mer information och fördjupande texter

Mer information om Saltsjöbadsavtalet

Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen (s. 6–7, 14–23)

Vägen till ett bättre arbetsliv (s. 30) (Union to Union)

Mer information om tjänstemännens tidiga organisering

Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen (s. 6)

Vägen till ett bättre arbetsliv (s. 27) (Union to Union)

Mer information om Amaltheadådet

Malmö stad

Promenad till Malmö inre fyr

Text i stadsvandringen

Diskutera i mindre grupper under promenaden

Hur hade det sett ut i arbetslivet om fackföreningar inte fanns, eller om Saltsjöbadsavtalet inte hade slutits?

4. Malmö inre fyr

Text i stadsvandringen

Rekordåren

Efter andra världskriget gick den svenska ekonomin väldigt bra under det som kommit att kallas rekordåren. Eftersom Sverige stått utanför kriget hade man en fungerande industri som kunde exportera varor till resten av Europa. Arbetslösheten var rekordlåg och man fick ta in arbetskraft från andra länder för att klara rekryteringsbehovet inom industrin. Under den här perioden förverkligade man många politiska idéer och införde till exempel allmän pension, allmän sjukförsäkring och den första typen av föräldraförsäkring.

”
*Det goda hemmet känner icke till
några privilegierade eller tillbakasatta,
inga kelgrisar och inga styvbarn.*
”

Mycket av politiken som förverkligades efter kriget byggde på socialdemokraten Per Albin Hanssons tänkande kring folkhemmet, att samhället skulle fungera som en stor familj. Citatet kommer från ett tal han höll 1928. Per Albin Hansson växte upp i Hyllie i Malmö. Han var statsminister 1932–1946.

Foto: TT.

Kockumskranen (titta västerut, mot hamninloppet)

Efter andra världskriget växte skeppsvarvet i Malmö. 1974 uppfördes Kockumskranen, en 146 meter hög bockkran som användes när man byggde fartyg. Under den här tiden var Kockums ett världens största kommersiella varv och kranen blev en symbol för Malmö som industristad.

Kockumskranen var länge ett landmärke
i Malmö.

Foto: Malmö Museum.

Varvskrisen

Efterhand avtog den ekonomiska expansionen. Oljekriserna under 1970-talet och ökad konkurrens från länder som Japan och Sydkorea slog hårt mot den svenska varvsindustrin. 1986 upphörde fartygsproduktionen i Malmö. Många förlorade jobbet och folkmängden sjönk. 2002 såldes Kockumskranen till företaget Hyundai och idag står den på ett varv i Sydkorea.

Arbetare demonstrerar mot
nedmonteringen av varvet, 1986.
Foto: TT.

4. Malmö inre fyr

Mer information och fördjupande texter

Mer information om rekordåren och folkhemmet

Fördjupning i Arbetslivet

Mer information om Kockums

Malmö stad

Varvshistoriska föreningen

Malmö stadsteater

Länsstyrelsen Malmö

Promenad till Posthusplatsen

Text i stadsvandringen

Diskutera i mindre grupper under promenaden

Vad är det viktigaste för att trivas på jobbet, lönen, arbetsuppgifterna, kollegorna eller att kunna påverka saker?

5. Posthusplatsen

Text i stadsvandringen

Universitetet och Öresundsbron (titta mot universitetsbyggnaden på andra sidan kanalen)

Idag finns det många olika typer av människor som bor och arbetar i Malmö. Det betyder också att villkoren kan variera mycket beroende på yrke och arbetsplats. Sedan Öresundsbron invigdes har kontakten mellan Malmö och Köpenhamn ökat. I dag talar många om Öresund som en stor dansk-svensk region med goda ekonomiska förutsättningar.

Grundandet av Malmö universitet 1998 var en viktig del av Malmös utveckling från industristad till kunskapsstad. Idag finns 24 000 studenter i ämnen som datavetenskap, tandläkare, polis och lärare.

Fler tjänstemän (titta mot Posthuset)

Det ha de senaste åren blivit allt fler som arbetar som tjänstemän både i Malmö och hela Sverige. Postarbetare är ett av Sveriges äldsta tjänstemannayrken. Förr i tiden brukade man säga att posten arbetade för “kronan” (kungen), vilket ansågs väldigt fint. Egentligen betydde det att man var statligt anställd. Posthuset här i Malmö byggdes 1906.

5. Posthusplatsen

Mer information och fördjupande texter

Mer information om Tjänstemännens historia

Tjänstemäns och akademikers arkiv

Mer information om Malmös historia

Malmö stad

Promenad till Stortorget

Text i stadsvandringen

Diskutera i mindre grupper under promenaden

Vilka olika sorters jobb finns det i Malmö idag? Vilka jobb med dåliga arbetsvillkor känner ni till?

6. Stortorget

Text i stadsvandringen

Gigekonomin

Här på stortorget finns flera restauranger som levererar mat via appar, som Foodora och Uber. Sådana appar är del av den så kallade gigekonomin. Det handlar om sättet att erbjuda eller acceptera erbjudanden om jobb och att digital teknik används för att organisera och förmedla tjänster

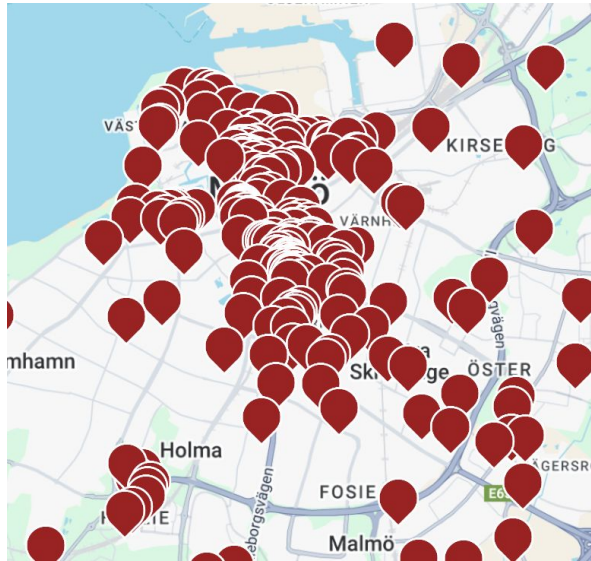
Inom gigekonomin jobbar du på kortare uppdrag. Du kan ha mer eller mindre säkra anställningsformer, som kan se olika ut beroende på vilket företag du arbetar för. Vissa gigföretag kan vara arbetsgivare med kollektivavtal och schyssta arbetsvillkor, andra har inga avtal alls. Villkoren kan även skilja sig åt för olika uppdrag inom samma företag. 2021 skrev Svenska Transportarbetareförbundet ett kollektivavtal med Foodora, vilket var det första i världen, men det gäller inte alla som arbetar inom företaget. Om du själv tänker gigjobba är det viktigt att ta reda på vad som gäller för det specifika företaget.

Hur mycket är minimilönen i Sverige?

Svar: 0 kr. Det finns ingen lagstadgad minimilön. Däremot så finns det avtalsenliga löner som är framförhandlade mellan fack och arbetsgivare. Det är en sak som ingår i kollektivavtalen.

Restauranger är ett exempel på arbetsplatser där det kan vara mindre bra arbetsvillkor och där det inte alltid finns kollektivavtal. På schystavillkor.se kan du se vilka restauranger i ditt område som har kollektivavtal vilket innebär att personalen har schysta villkor och avtalsenliga löner.

Ett annat sätt att se till att stödja schysta arbetsvillkor är att handla Fairtrade- eller KRAV-märkt.

På schystavillkor.se finns de restauranger och caféer som har kollektivavtal utmärkta.

Genom att välja Fairtrade-märkta produkter stödjer du goda arbetsvillkor för dem som tillverkat dem.

Några saker det kan vara bra att tänka på när du ska jobba:

1. Skriv alltid ett anställningsavtal.
2. Förhandla om din lön.
3. Jobba aldrig gratis.
4. Ha koll på dina arbetsvillkor.
5. Kolla om det finns ett kollektivavtal.
6. Ring facket innan något händer.

6. Stortorget

Mer information och fördjupande texter

Mer information om gigekonomin

Digitaliseringens påverkan på arbetslivet (s. 12–18)

Film: *Gigekonomin* med tillhörande lärarhandledning

Ta reda på mer

På arbetslivskoll.se hittar ni bland annat följande material som passar bra om ni vill jobba vidare med teman kring arbetsvillkor och arbetsmiljö:

Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen med tillhörande lärarhandledning. Finns även som ljudbok.

Arbetsmiljö – Så funkar det med tillhörande lärarhandledning. Finns även som ljudbok.

På lika villkor – jämställdhet genom livet med tillhörande lärarhandledning. Finns även som ljudbok.

Digitaliseringens påverkan på arbetslivet med tillhörande lärarhandledning. Finns även som ljudbok.

Serien *A–Ö om arbetslivet* med tillhörande lärarhandledning.

Filmerna *Vanliga frågor och svar del 1 och 2* med tillhörande lärarhandledning.

Filmen *Gigekonomin* med tillhörande lärarhandledning.

Tips på material om arbetslivet ur ett historiskt perspektiv

På arbetslivskoll.se hittar du bland annat följande material från Arena Skolinformation som berör arbetslivet ur ett historiskt perspektiv. Flera av materialen finns även tillgängliga som ljudbok.

Lärarhandledning: *Historielektioner om arbetslivet*

Stadsvandring: *Den arbetande staden, Stockholm och Göteborg*

Arbetslivet – om arbetsmarknaden Sverige och världen. Kapitel 1. *Vägen till rättigheter på arbetsmarknaden*

Arbetsmiljö – *Så funkar det* Kapitel 3. *Vägen till en bättre arbetsmiljö*

På lika villkor – *Jämställdhet genom livet. Kapitel 1. Jämställdhet förr och nu*

Digitaliseringens påverkan på arbetslivet. Kapitel 2. *Digitaliseringen av arbetslivet – en tillbakablick*

Presentation: *Vägen till rättigheter i arbetslivet*

Artikel: *Strejker förr och nu*

Andra material om arbetslivet ur ett historiskt perspektiv

Union to unions skrift *Vägen till ett bättre arbetsliv* uniontounion.se

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek arbark.se

Tjänstemäns och akademikers arkiv tam-arkiv.se

Kopplingar till läroplanen

Ur Skolverkets ämnesplan Historia (Gy 11)

Undervisningen i ämnet historia ska ge eleverna förutsättningar att utveckla

Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.

Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.

Förmåga att använda olika historiska teorier och begrepp för att formulera, utreda, förklara och dra slutsatser om historiska frågeställningar utifrån olika perspektiv.

Ur Skolverkets ämnesplan Historia (Gy 25)

Ämnets syfte

Genom undervisningen ska eleverna utveckla sin historiska referensram för att förstå frågor som har betydelse för nuet och framtiden, samt för att kunna analysera historiska förändringsprocesser ur olika perspektiv.

Eleverna ska utveckla sina kunskaper om olika tiders levnadsvillkor och människors roller i samhällsförändringar.

Undervisningen i ämnet historia ska ge eleverna förutsättningar att utveckla

Kunskaper om förändringsprocesser, händelser och aktörer under olika tidsperioder utifrån olika tolkningar och perspektiv.

Förmåga att använda historiska begrepp och förklaringsmodeller.

På arbetslivskoll.se hittar ni alla våra material om arbetsliv och arbetsmiljö

© Arena Skolinformation 2024

Text: Oskar Igeland och Staffan Kahn

Grafisk form: Simon Karlsson

arenaskolinformation